

Tenk smått – og tenk selv

Tekst:
Sølvi Linde

Foto:
Kaja Fjørtoft
Nilssen Owren

Steinar Løland åpner med å takke SOR for invitasjonen og for anledningen å si noe om en måte å løse en utfordring knyttet til boliger til utviklingshemmede. Han fortsetter: «Bare så det er sagt – det å tenke smått er ikke det samme som at man ikke kan ha store tanker. Når jeg er bedt om å snakke under overskriften TENK SMÅTT – og TENK SELV så er det fordi jeg skal snakke om et lite boligprosjekt, og om hvordan vi som er direkte berørt, har utviklet det, så å si, på egen hånd».

Steinar Løland er far til Vegard, en snart 24 år gammel mann med Downs syndrom. Løland forteller at Vegard har 320 venner på Facebook, men viktigst er fem venner, også de med Down syndrom, som han har kjent mesteparten av sitt liv. De ble kjent på babysvømming, i ulike deler av behandlingsapparatet, på fotballtrening og i musikkorpset. Disse vennene ønsker Vegard å bo sammen med, eller i nærheten av. Løland sier: «Jeg har fem

vennepar, vi er foreldre til de seks ungdommene og vi har tatt på oss ansvaret for å realisere ungdommenes boligønske. Ja, vi hadde nok og en finger med i unnfangelsen av ideen».

Steinar Løland jobbet som pleie-medhjelper på Vestlandsheimen i 1970 – da var det 400 beboere der, og han husker det som fryktelig stort. Og han husker et besøk på en distriktsheim i nærheten av Bergen, med et trettitalls beboere, og hvor

smått og godt han opplevde det. Når HVPU reformen ble i verksatt var det manges oppfatning at en og en var passe stort – eller smått, og at selv bofellesskap på fire til fem boenheter var en uting og for stort. I dag ser vi eksempler på mange ulike boligløsninger. Han sier: «Hva som er smått og hva som er stort er avhenging av tiden vi er i, og av hvilken situasjon vi står i. Både den enkeltes funksjonsnivå og mange andre variabler kan påvirke hva man tenker er stort eller smått».

Intensjoner

Foreldrene snakket sammen om at ungdommene etter hvert måtte få seg egen bolig, de tenkte høyt om det å ta et fellesinitiativ og på hvem andre som kunne være aktuelle for en eller annen type samboerskap. Noen av dem hadde for mange år tidligere tatt initiativ til å etablere et ungdomsskoletilbud i vanlig skole for barna, og var klar over at det å få gjennomslag for egne tanker i det kommunale byråkratiet kunne by på utfordringer. Men de visste også at det var mulig. De var enige om at det fellesskapet ungdommene skulle etablere skulle bygge på grunnleggende verdier som selvstendighet og mestring, respekt og integritet og samhold, fellesskap, vennskap og inkludering. De nedfelte dette i en intensjonsavtale seg imellom.

På dette tidspunktet var de sju foreldre og en mulig åttende, og tanken var å bygge egne boliger til ungdommene. De så for oss to hus "tett i tett" og tre-fire leiligheter i hvert bygg. Det skulle være selvstendige leiligheter, på 50-60 kvm, slik at alle hadde mulighet for å leve mest mulig selvstendig,

kunne ta imot besøk, også på overnatting. De var opptatt av at boligene måtte utformes så likt vanlige hus som mulig. For å motvirke isolasjon og ensomhet ønsket de å legge til rette for fellesareal for aktiviteter, samvær, eventuelle fellesmåltider etc. I tilknytning til fellesarealet ville de og ha plass til en personalbase, slik at den bistand ungdommene trengte ikke var langt unna.

De ønsket dessuten å ha mulighet for å lage en uteplass, kanskje felles veranda og noen parkeringsplasser. Foreldrene ønsket at fordelingen av boenhetene eller leilighetene skulle skje ved loddtrekning. De tenkte at den enkelte kunne eie eller leie sin egen enhet, og at det skulle være mulig med framleie, men ikke over så lang tid at det ville påvirke fellesskapet. Av samme grunn laget de avtaler om salg eller overtakelse av boenheter dersom noen ville flytte ut. De ønsket at de gjenboende skulle ha en viss tid på seg til å fremskaffe en aktuell kjøper med utviklingshemning, slik at fellesskapet kunne opprettholdes. I den endelige avtale er denne retten satt til to måneder. Dette betyr at foreldregruppen bevisst har prioritert fellesskapet ørlite foran den enkeltes interesse. Det siste punktet i intensjonsavtalen var knyttet til etablering av et organ for brukermedvirkning, her er den endelige utformingen ikke avgjort.

Hvorfor tenke smått?

Foreldregruppen tenker smått fordi de vil at ungdommene skal bo og leve mest mulig slik alle andre gjør. Da mener de det er uriktig at mange mennesker med spesielle behov etableres sammen.

Normalisering er viktig, men normalisering må skje på ungdommenes premisser. Det er mer krevende for dem å ta seg frem over større avstander med kompliserte reiseruter, derfor er det en fordel at de har flere venner i nærheten. Disse ungdommene gir uttrykk for stor glede av det fellesskapet de har hatt siden de var små og sier at de ønsker å være sammen. Dette vil foreldrene bygge videre på. De ønsker at ungdommene har venner rundt seg dersom de ønsket det, men samtidig kunne lukke sin egen dør og være alene. Mest mulig slik som andre.

De har tenkt smått fordi ungdommene da vil få oversikt over eget nabolag, de vil vite hvem av vennene som bor i nærheten, og de vil kunne få en viss oversikt over andre naboer. Hjelpebehovet er ulikt for

de seks, men alle trenger bistand. De har tenkt smått fordi det gir ungdommene mulighet til å få oversikt over, og greie relasjoner til hjelpere, både sine egne og de andres hjelpere. De har tenkt smått fordi summen av disse elementene øker tryggheten til ungdommene, og økt trygghet betyr redusert fare for psykiske belastninger som lett blir oversett hos utviklingshemmede.

Steinar Løland sier: «Jeg tror at det er lettere å få individuelt tilpassede tjenester i et lite fellesskap enn i et stort, og jeg tror samtidig denne gruppen på seks–åtte er stor nok til at kommunen kan finne fram til en rasjonell drift. Som pårørende ser jeg også for meg at jeg lettere kan være med å bidra også i fremtiden, dersom enheten sønnen min bor i ikke er for stor».

Tenke selv!

Ungdommene det her er snakk om har vokst opp ganske sentralt i Bergen, og har tidlig lært seg å bruke sentrum. De har etter hvert god oversikt over byen, og mestrer dens sentrale strøk. De tar seg fram med busser, finner fram til knutepunkt for buss- og etter hvert bybaneruter. De går på kino, alene eller sammen med hverandre, de drar til Brann stadion, de går på Peppes Pizza osv. I Bergen legges bofellesskap nå i utkanten av byen, det har i liten grad vært nyetablering i de sentrale strøk. Steinar Løland sier det var viktig for foreldre å kunne påvirke hvor i byen ungdommene skulle bo.

De ønsket også å tenke selv for å kunne påvirke hvem ungdommene skulle bo sammen med. Foreldrene har en oppfatning av at når det etableres bofellesskap i Bergen tenker planleggerne mer på tilrettelegging for en gruppe, ikke på personer med individuelle behov. Adferd og hjelpebehov blir da viktigere kriterier enn hvem som kjenner hverandre, hvem som liker hverandre og hvem som pleier å omgås. Foreldregruppen ønsket å påvirke disse utvalgskriteriene.

De ønsket at ungdommene skulle ha sine egne enheter, fullt ut. De er grunnleggende opptatt av at barna deres skal kunne leve selvstendig, som folk flest og med nødvendig verdighet. Samtidig ville de at det skulle være mulig for dem å være sammen. Det er foreldrene som fører prosessen framover, men indirekte var ungdommene aktivt med å påvirke. Gjennom samtaler kom det fram hvordan ungdommen så for seg fremtiden, hvordan

de ønsket å bo og med hvem. Sporadisk deltok de også på samarbeidsmøter som foreldrene arrangerte.

Som en siste faktor ønsket foreldrene å påvirke tidspunktet for ungdommenes etablering i egen bolig. I Bergen har kommunens overslag over antallet hjemmeboende utviklingshemmede som ønsker bolig variert fra budsjettbehandling til budsjettbehandling. Politikerne har gjort mange vedtak, gjerne nettopp i tilknytning til budsjettbehandling, hvor utviklingshemmede er blitt lovet prioritet, og hvor boligbyggingen skal intensiveres. Likevel er det fortsatt anslagsvis 150 utviklingshemmede i Bergen som ønsker egen bolig. Steinar Løland fortsetter: «Når det snakkes om boligkø refereres det ikke til en kø hvor man har et kønummer eller en garanti for hvor lang tid det er til målet. Når det er ledige plasser i et bofellesskap er det ikke plassen din i køen som avgjør om du blir tildelt bolig. Kriser må selvsagt løses, og akutte behov kan oppstå. Derfor gir ikke det å stå i kø nødvendigvis noen rettigheter. Vi ønsket ikke å overlate etableringstidspunkt til disse uforutsigbarheter».

Planlegging

Høsten 2006 utformet foreldrene skisse til en intensjonsavtale, og helt konkret planla de 3.januar 2007. Den dagen tok de en ferie- eller avspaseringsdag og inviterte Bergen kommune ved Helse og sosial, Boligavdelingen, Husbanken og representanter fra de store boligbyggelagene, alt i tur og orden utover dagen. I tillegg ble det satt av tid til befaring i noen bofellesskap.

Helse- og sosialtjenesten er ansvarlige for tjenesteyting, og er de som bestiller boliger til utviklingshemmede i Bergen. Retten til tjenester ligger jo i lovverket, men de ville spesielt utfordre kommunen på om de kunne tenke seg et samarbeid, og om de ville gå inn med finansiering av et fellesareal og et areal for personalbase. Det ble ingen forpliktende løfter denne dagen, men foreldrene opplevde stor forståelse og nok støtte til at de fikk lyst til å arbeide videre. Representantene fra helse- og sosialtjenesten ba foreldregruppen komme tilbake når de kunne være mer konkrete.

Boligavdelingen tildeler tilskudd og lån til bolig for mennesker med spesielle behov. Også de var meget positivt til initiativet, de orienterte om muligheter, regelverk og retningslinjer, og senere i prosessen ga de foreldrene bistand i selve søknadsprosedyren. Ungdommene fikk etter hvert forhåndstilsagn på kjøp av bolig innenfor en ramme på to mill hver.

Husbanken gav nyttig informasjon, og det ble starten på et fruktbart samarbeid. De kunne blant annet yte tilskudd til arkitektbistand for mindre endringsarbeider og advokatbistand til kontraktsutforming, dersom behov for dette skulle oppstå.

Foreldregruppen fikk bare avtale med ett av boligbyggelagene, BOB, Bergen og Omegn Boligbyggelag. De var til gjengjeld veldig interessert i et samarbeid. BOB var i gang med et stort utviklings- og utbyggingprogram hvor de nær sagt ville bygge opp en ny bydel i Bergen. Inn i dette programmet så de for seg at de kunne bygge noe som kunne dekke de ønskene

ungdommene og foreldrene hadde. Fordi planleggingen ikke var kommet så langt fikk foreldrene gjennom møter med dem drøftet mulighet for å disponere ett grovplanlagt bygg til bofellesskap. Dette ville gi ungdommene egne leiligheter, men slikt plassert at de også ville oppleve fellesskap.

Steinar Løland sier: «Selvsagt var BOB interessert i oss, vi var jo ute etter 6–8 enheter i en eneste bestilling. Med en slik avtale ville BOB ta et langt steg i retning av å kunne få starte utbyggingen

av dette byggetrinnet. Det var en vinn – vinn situasjon. For andre i tilsvarende situasjon er dette et nyttig forhandlingskort overfor utbyggere i fremtiden. Dessverre stanset samarbeidet opp fordi finanskrisen rev bunnen av BOBs planer, i alle fall for en stund».

Realisering

Tanken om ordinære leiligheter som basis for det planlagte fellesskapet var tent, og det neste året ble en vandring mellom nye prosjekter, befaringer og møter med flere aktuelle utbyggere. Våren 2009 la foreldregruppen inn konkrete bud på seks leiligheter i et nytt borettslag. Samtidig fikk de opsjon på en noe større leilighet som de ba Bergen kommune kjøpe til fellesareal og personalbase. Av ulike grunner fikk de ikke tilslaget på disse leilighetene og Bergen kommune tok derfor heller ikke stilling til henvendelsen om kjøp av personalbase. De ville fortsatt ikke ta noen prinsipiell stilling til saken. På nytt ba de foreldregruppen komme tilbake når vi hadde noe konkret. Ting Tar Tid.

Så, i februar i fjor, tok BOB ny kontakt og presenterte en løsning som etter hvert ble deres prosjekt. De skal bygge ut i Damsgårdsundet, sentralt i Bergen, og bak den mest fasjonable boligrekken i sjøkanten skal det bygges et 60-talls leiligheter i et sameie. Ungdommene våre har nå kjøpt leilighetene sine enkeltvis, ved siden av hverandre. På baksiden ligger det er atrium, med fellesareal, beplantning, benker og gangareal. Hver leilighet er planlagt å være ca 60 kvm, og den enkelte innflytter bestemmer selv om det skal være ett eller to soverom i leiligheten.

Prisen var 2 050 000, dette er akseptert av Boligavdelingen, men foreldregruppen har ennå ikke fått avklart hvor mye som blir tilskudd og hvor mye som blir lån. De har likevel valgt å stole på Boligsjefen som sier at de vil sikre at ungdommene blir i stand til å klare sine forpliktelser. Innflytning er planlagt til 15. januar.

Foreldrene fikk opsjon på en leilighet i etasjen over og ba igjen Bergen Kommune ta stilling til kjøp av denne til personalbase. Prisen for denne enheten var fire millioner og kommunen mente den var for dyr, men gjennom mange runder klarte foreldrene å overtale BOB til å dele leiligheten i to mindre enheter og halvere prisen. I tillegg har foreldrene fått løfte fra Husbanken om at BK kunne få tilskudd til kjøp av denne enheten dersom formålet var fellesareal/personalbase. (samme regler som for omsorgsboliger). Den andre av de to enhetene vil bli kjøpt av en syvende utviklingshemmet. Steinar Løland sier: «Kanskje byrådet i Bergen tar stilling til kjøp av leiligheten denne uken. Saken ligger i alle fall hos dem, sammen med en tilsvarende henvendelse fra en annen gruppe i Bergen, som har etablert og bygget et privat borettslag for samme formål. Vi har håp om, og ganske stor tro på at de nå kjøper enheten»

Utfordringer underveis

Helt fra starten har foreldregruppen organisert seg flatt. De har ikke hatt noen ledelse, oppgavene har blitt fordelt fortløpende, og alle har bidratt med sitt. Det har ført til noe ulik arbeidsmengde, men det visste de, det har fungert greit, og alle har hatt eierskap til utviklingen og

valgene som ble tatt underveis. Men som Steinar Løland sier: «Jeg tror det er viktig at en slik gruppe tar stilling til hvordan man skal organisere seg, for dette er krevende prosesser. Det er over fire år siden våre første møter. Det er lang tid, og det er utfordrende å holde oppe engasjementet så lenge. Vi har vært heldige som har klart det, men jeg tror det er fornuftig, dersom man har slike planer, å tidfeste et innflyttingstidspunkt å arbeide mot. Et tidsperspektiv på to til tre år vil jeg tro er lurt.»

Han sier også at det har vært en utfordring å arbeide med Bergen Kommune. Da de startet prosessen viste de blant annet til et vedtak i Bystyret fra 2003 om at de skulle støtte foreldre- og pårørendeinitiativ for å forsere boligbyggingen for utviklingshemmede. Bystyret erkjente den gangen at boligprogrammet ikke hadde fungert godt nok. Foreldregruppen har i årene som er gått skrevet en rekke brev til kommunen og spurt om hva man egentlig legger i dette vedtaket, uten at det noen gang er besvart. Og de har selvsagt påberopt seg at det de gjør, nettopp må være en oppfølging av bystyrets eget vedtak.

Kommunen er forpliktet av lovgiver

når det gjelder tjenester, men som Steinar Løland sier: «Vi skulle ønske vi hadde fått en tydeligere stillingtagen til spørsmålet om fellesareal og personalbase langt tidligere. Ved å trekke dette ut, har vår gruppe opplevd mye unødvendig usikkerhet, og vi har tenkt mye på hvordan vi selv skulle være i stand til å finansiere en eventuell fellesleilighet / personalbase.»

En annen utfordring Steinar Løland nevner er å stadig få høre at de er ressurssterke foreldre som legger press på kommunen for å snike i køen. Dette har vært uttalt på høyt politisk nivå i kommunen og oppleves som sårende, fordi foreldregruppen mener at deres ungdommer skal ha en rett til å kunne etablere seg når de selv ønsker det, slik som ungdom flest.

På tross av dette ser foreldregruppen tilbake på en vellykket prosess. De har tenkt smått, de har tenkt selv og opplever at de har lyktes på vegne av sine barn. Steinar Løland avslutter med følgende: «Vi har tenkt smått og vi har tenkt selv i en tid da det dukker opp eksempler på at mange andre tenker stort, og etter min mening gammeldags og i strid med de grunnleggende ideene i HVPU-reformen». •••